

Pettemerduinen

De onderschatte buur van het Zwanenwater

ROLF ROOS

In de noordelijke duinen van Noord-Holland is het Zwanenwater het kroonjuweel. Daardoor blijven de naastgelegen Pettemerduinen vaak onopgemerkt. Toch valt er veel heel bijzondere en heel gevarieerde duinnatuur te beleven. Genoeg voor een apart hoofdstuk in het nieuwe duinboek van Rolf Roos 'Duinen en mensen: Noordkop en Zwanenwater'. Hier een samenvatting.

Ga er heen in het vroege najaar, als de duindoornbessen rijpen en er halfdronken kramsvogels over het duinlandschap buitelen. Juist dan zijn de Pettemerduinen te genieten als een heel bijzonder en gevarieerd gebied. In deze streek is het Zwanenwater de grote trekpleister voor natuurliefhebbers en worden de Pettemerduinen nauwelijks bekeken.

Alleen al de geschiedenis van dit duinlandschap is bijzonder. Op een oude kaart van rond 1660, is de zuidgrens van de huidige Pettemerduinen te zien: een groene dijk, de Pietersdijk of Spreeuwendijk, genoemd naar ouderling Spreeuw. In 1693 was er een doorbraak bij de aanhechting tussen de Spreeuwendijk en de zeedijk, die werd in 1698 hersteld. De westgrens van het duinge-

bied is dan nog een open strandvlakte waaruit, na sluiting van de zeereep, in de eeuwen daarna drie duinvalleien over zullen blijven: het Eerste, Tweede en Derde Korfwater (genoemd naar dominee Korf). De oostgrens wordt gevormd door de oude Zijperzeedijk en noordwaarts is er een schuine 'limietscheiding': de oude grens tussen de Heerlijkheden van Petten en Callants-oog, tot op heden de officiële grens tussen Zwanenwater en Pettemerduinen.

Rond 1905 toont de topografische kaart op hoofdlijnen hetzelfde beeld: het dorp Petten ligt geborgen achter dijken. De zeedijk is noordwaarts verlengd met de Pettemerzeedijk.

Duinvalleien als de Korfwaters zijn afgesnoerd en een daarvan is in cultuur gebracht.

De Spreeuwendijk ligt open in het landschap, nog niet met dennen overgroeid.

Genoeg ruimte voor 'Zwanenwater-zeldzaamheden'

Het grootste deel van de duinen bij Petten, 275 hectare, is van Staatsbosbeheer. Sinds 1954 is er een hap van 66 hectaren uitgenomen voor de gebouwen van het ECN en de kernreactor. Dat zou maar tijdelijk zijn, werd gezegd. Daarnaast is er 31 hectare in gebruik bij

De naam doet eerder aan een meertje dan aan een duinvallei denken.

Het Tweede Korfwater is door kwelwater erg vochtig en door het inwadiende strandzand kalkrijk, een heerlijke combinatie voor de plantenliefhebber.

Foto: Frans Buissink.

De grasmus schettert vanaf de tweede helft van april in heel Nederland dat het weer zomer wordt. Ook in de Pettemerduinen broedt deze kleine zangvogel in ongekende aantallen. In oktober trekken de laatste grasmussen weg naar tropisch Afrika.
Foto: René van Rossum.

gemeente, Rijkswaterstaat en het Waterschap. En er is nog een laatste militair oefenterrein in gebruik met uitkijktoren. Het ECN-terrein is voor publiek ontoegankelijk en zo heeft ook dit nadeel zijn voordeel. De natuur heeft er in aanleg dezelfde allure als het noordelijker Zwanenwater. Er zijn tal van bijzondere planten en dieren op het terrein te vinden. Delen van oude moerassige valleien herbergen een reeks soorten van de Rode Lijst waaronder orchideeën, parnassia en galigaan. Dit ontoegankelijke gebied deelt met het Zwanenwater ook bijzonderheden als draadzegge en de grote boterbloem. Het duingedeelte van Staatsbosbeheer is heel gevarieerd met duinmeertjes, duinvalleien en een gemengd bos dat hier tussen 1915 en de oorlog is geplant. Delen van de duinen bij Sint Maartenszee worden begraaasd door zwarte Gallowaykoeien. Ze voorkomen dichtgroeien van het duin en de valleien met grassen en bosopslag.

Bossen, bosjes en zilte duinvalleien

De meest opvallende verschillen met het Zwanenwater, waar witte koeien grazen, zijn de bebossing en de veelheid van paden en strandslagen richting zee. Er staat in de Pettemerduinen 20 hectare naalddhout (zeeden en zwarte den), 6,5 hectare sitkaspar en 8,2 hectare inheems loofhout met veel zomereik en wat wilg. Recreanten mogen hun eventuele hond onaangetroffen laten, wat in de meeste duingebieden verboden is. De dennenbossen worden door de meeste bewoners en seizoensgasten erg gewaardeerd en hebben soms fraaie veldnamen als het Hogeboombos. In de bossen zitten veel grote bonte spechten, broeden buizerd en havik en tot voor kort (in de Sitkasparren) ook veel nachtegallen. Langs de bospaden staan grote aantallen paddenstoelen waaronder zeldzame kluijeszwammen. In het open duin en de duinvalleien zijn veel overeenkomsten met het Zwanenwater te vinden.

Tapuiten zijn ook hier schaars maar dat geldt niet voor grasmus en graspieper.

In de wat oudere duingedeeltes en de oude Zijperzeedijk staat kraaiheide en dopheide. Duinvalleien als het Derde Korfwater herbergen bijzondere planten als rond en klein wintergroen, moeraswespenorchis, welriekende nachtorchis en de in het Nederlandse duin zeer zeldzame draadzegge.

De valleien in de Korfwateren zijn weloverwogen niet geplagd, ze liggen dicht bij zee en door inwaaien van kalkhoudend zand kunnen bijzondere planten als het wintergroen standhouden. Er groeien kalkminnende mossen zoals het geplooid sikkelmoss en groot vedermoss.

Voedselarme kalkgraslanden en duinvalleien zijn in de Nederlandse duinen de plek om de welriekende nachtorchis tegen te komen. Op avonden in juni en juli is de geur op zijn best. Foto: Joost Bouwmeester.

Sterrengoudmos en Spaanse ruiters

De noordelijke en zuidelijke Preekvallei zijn in 2002 geplagd en de Kleine Flors in 2003. In de Flors bleven enkele plekken met onder andere de plantensoort Spaanse ruiter ongeplagd om de 'zaadbank' te behouden. Vanuit deze plekken kunnen soorten zich opnieuw vestigen.

In de jonge begroeiing die na plaggen ontstaat staat vleeskleurige orchis naast de kenmerkende hoge pollen van de knopbies. Sterrengoudmos is hier een bijzondere soort die past in de jonge, kalkrijke duinvallei. Kleine plantjes als geelhartje en dwergzegge voelen zich in het open milieu thuis.

Uitsmijter is de fraaie bloem van de meest zachte distelsoort in ons land: de Spaanse ruiter. Eens zo algemeen dat de plant in de 16e eeuw naar de pluimen op de helm van de Spanjaarden werd genoemd, nu door ontwatering vrijwel verdwenen uit het cultuurlandschap en op een enkel plek nog wild in het duin.

ROLF ROOS IS NATUURPUBLICIST.

